

УДК 123.456:789

С.О. Пермінова, доц., канд. пед. наук, О.О. Пермінова, студ.
Національний технічний університет України «КПІ»

СУЧАСНІ ТЕНДЕНЦІЇ В НАЦІОНАЛЬНІЙ СИСТЕМІ ЗАХИСТУ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ ВЛАСНОСТІ

У статті порушено нагальні проблеми удосконалення національної системи захисту інтелектуальної власності як основи підйому економіки України в умовах світової економічної кризи. Зазначені загальносвітові тенденції рушійної сили економічної і соціальної стабільності та визначені потужні стимули розвитку національного інтелектуального потенціалу. Зроблено акцент на необхідності створення жорсткої, ефективної, простої і доступної системи захисту інтелектуального капіталу.

інтелектуальний капітал, проблеми захисту інтелектуальної власності, державна система правової охорони, вдосконалення національної законодавчої бази.

Постановка проблеми та її актуальність. Динамізм, масштабність і стійкість розвитку інтелектуальної сфери нині перетворюється для будь-якої країни у вирішальний чинник підвищення конкурентоспроможності економіки, забезпечення економічного зростання, підвищення рівня життя населення, оборонної, технологічної та екологічної безпеки. В Україні роль і значення інтелектуальної власності також інтенсивно зростає. Поступово суспільство приходить до розуміння того, що саме інтелект і знання сьогодні є дійсним капіталом нації, виступаючи при цьому об'єктом цивільного обороту. У міру істотного підвищення значення інтелектуальної діяльності, особливо її результатів, для соціально-економічного розвитку будь-якого суспільства попит на неї також збільшується. Саме тому інтелектуальна власність часто стає об'єктом неправомірних дій та недозволеного використання, а відтак потребує надійної ефективної правової охорони.

Метою статті є необхідність аналізу світових тенденцій та сучасного стану захисту інтелектуальної власності в Україні.

Методологічну основу становлять концептуальні положення щодо економічного і соціального розвитку провідних країн світу на основі інформатизації та інтелектуалізації економіки, де знанням і технологічному прогресу надається першочергове значення.

Виклад основного матеріалу. Проводячи політику, спрямовану на становлення сучасної ринкової економіки та її інтеграції до міжнародного економічного простору, уряд України визначає одним із пріоритетних напрямів удосконалення діяльності щодо захисту інтелектуальної власності. Вступ до Світової організації торгівлі спонукав приєднання до численних багатосторонніх міжнародних угод, які регулюють питання економічних взаємовідносин між країнами, а також відповідність національного законодавства положенням цих угод. Зважаючи на існуючі розбіжності українського законодавства вимогам сучасних ринкових відносин, проводиться ґрунтовна робота удосконалення правових норм не тільки в багатьох сферах економічної діяльності, а й у питаннях ефективного захисту прав інтелектуальної власності. Відбувається загальна тенденція до уніфікації національних законодавств у сфері захисту інтелектуальної власності відповідно до укладених міжнародних угод. Найважливішою з таких є Угода про торговельні аспекти прав інтелектуальної власності (ТРИПС), яка вимагає запровадження встановлених мінімальних вимог до стандартів захисту інтелектуальної діяльності, що є потужним стимулом до розвитку системи охорони інтелектуальної власності в Україні.

Нормативно-правова база у сфері інтелектуальної власності постійно

вдосконалюється і поповнюється новими документами з метою створення таких правових механізмів, які б дозволили максимально захистити національного виробника та іноземного інвестора від правопорушень та зловживань у цій сфері, кількість яких невинно зростає. Однак характерною особливістю для України залишається недооцінка в суспільстві значимості захисту прав інтелектуальної власності, що значною мірою є наслідком культурно-етичної спадщини минулого, коли в суспільстві переважала державна власність на результат творчості. Обмежена платоспроможність населення України призводить до споживання продукції (комп'ютерних, аудіовізуальних програм, баз даних), виготовленої з порушенням прав авторів, а заінтересованість у її виготовленні та розповсюдженні зумовлюється одержанням високих прибутків, що стає можливим внаслідок недотримання прав інтелектуальної власності, несвоєчасного застосування заходів цивільної, адміністративної та кримінальної відповідальності.

Така ситуація вказує передусім на деформацію правових понять у значної частини громадян і підтримується їхньою невибагливістю до якості пропозиції. Непоодинокими є випадки відмови від використання існуючих механізмів захисту своїх прав та інтересів. Недостатня обізнаність суспільства в цих питаннях призводить до значних порушень, а також гальмує введення об'єктів права інтелектуальної власності в цивільний оборот, що позначається на економічному розвитку держави.

Проблеми забезпечення захисту прав інтелектуальної власності в Україні багато в чому визначаються нестачею кваліфікованих фахівців з цих питань, що спонукає Державний департамент інтелектуальної власності вирішувати ці важливі завдання. Сьогодні значна кількість вищих учбових закладів здійснює підготовку фахівців за фахом "Інтелектуальна власність", керуючись розробленими галузевими стандартами і програмами вищої освіти, які постійно переглядаються і удосконалюються. Реорганізація Інституту інтелектуальної власності і права у Державний інститут інтелектуальної власності – вищий учбовий заклад післядипломної освіти, який є головним з питань підготовки, перепідготовки і підвищення кваліфікації суддів, фахівців МВС, митників, представників СБУ та інші фахівці у сфері інтелектуальної власності є також позитивним аспектом у вирішенні даної проблеми. Однак ще гостро стоїть питання щодо підготовки, перепідготовки та підвищення кваліфікації державних службовців, посадових осіб місцевого самоврядування, керівників державних підприємств, установ і організацій у сфері інтелектуальної власності.

Найважливіші проблеми захисту інтелектуальної власності в Україні пов'язані з невизначеністю у законодавстві багатьох моментів регулювання правовідносин у сфері, що стосується інтелектуальної діяльності та відсутністю належного захисту приватних прав власності на результати інтелектуальної праці, що допускає високий рівень правопорушень в цій сфері, таких як піратство, розповсюдження підробленої продукції, незаконне використання торговельних марок, нечесна конкуренція, що разом завдає величезних збитків в галузях, де переважає інтелектуальна діяльність. Основні претензії до України з боку закордонних партнерів стосуються в першу чергу: охорони комп'ютерного забезпечення і баз даних, аудіовізуальної продукції, фармацевтичних препаратів, захисту від недобросовісної конкуренції, охорони знаків для товарів і послуг. Найвищий рівень правопорушень спостерігається на ринку комп'ютерного забезпечення та аудіовізуальної продукції, що вказує на невідповідне забезпечення, особливо такої форми захисту інтелектуальної власності, як авторське право та суміжні права.

Треба зазначити, що таке явище як піратство завдає шкоди не лише іноземним виробникам. Незаконні дії руйнують вітчизняну музичну індустрію: за деякими даними щонайбільше третина продажу усіх вітчизняних музичних дисків є легальною. Також гальмується розвиток галузей економіки, пов'язаних з творчою та науковою діяльністю. Сьогодні за різними оцінками в тіньовому сегменті вітчизняного ринку з розробки програмного забезпечення та комп'ютерних ігор працюють від 20 до 35 тисяч спеціалістів, продукція яких оцінюється в сотні мільйонів доларів. Якщо в країнах Європейського

Союзу нематеріальні активи становлять 50-85% вартості майна підприємств, то в Україні – менше 1%. За роки незалежності Україна в середньому втрачала за оцінками експертів близько 2 мільярдів доларів США щомісячно внаслідок того, що об'єкти інтелектуальної власності значною мірою не ідентифіковані, не захищені охоронними документами, їхні майнові права не оцінені, а творці і власник не визначені.

Подібна ситуація не може не викликати занепокоєння з боку торговельних партнерів, особливо США, який є світовим технологічним лідером, і має підстави для звинувачення України в низьких стандартах охорони інтелектуальної власності. Неспроможність забезпечити належний захист прав власності негативно впливає на імідж країни як економічного партнера, і за умов несприятливого клімату для інвестування обумовлює низький показник високотехнологічного експорту на душу населення, за яким Україна суттєво відстає [6].

Стратегічні кроки та невідкладні заходи, які варто давно було зробити в цій сфері, містяться, зокрема, в Білій книзі "Інтелектуальна власність в інноваційній економіці України", опублікованій парламентським видавництвом наприкінці серпня 2009 року.

У книзі наводяться факти тотального порушення прав творців в Україні, вказуючи причини катастрофічного зменшення їх кількості, містяться свідчення своєрідного "інтелектуалоциду" нації, що й призвело до неспроможності вітчизняної економіки бути інноваційною та конкурентоспроможною на світовій арені. Так, за даними Рахункової палати України, щороку збирається лише близько 30 млн. гривень нагороди, що за оцінками експертів складає 3% потенційної суми надходжень. Це пояснюється тим, що у державі за використання авторського права збори сплачують лише 7% користувачів. У той час як більшість розвинених країн зробили пріоритетом інноваційний розвиток економіки через створення цивілізованого інституту інтелектуальної власності. В Україні, яка посідає провідне місце в Європі за кількістю науковців, державна влада не використовує цей потужний потенціал, що наразі посилює наслідки негативних впливів світової економічної кризи на країну [8].

Книга окреслює конкретні шляхи подолання цих негативних явищ, назви ж розділів говорять самі за себе – "Інтелектуальний капітал нації: 17 років деградації", "Тінізація та корупція у сфері інтелектуальної власності як загроза економічній безпеці України", "Авторське право та суміжні права: поглиблення кризи" тощо. По-суті вона є своєрідним SOS-повідомленням для суспільства, політиків і владних структур щодо гостро критичних проблем у сфері інтелектуальної власності та інноваційної діяльності в Україні, нагального вирішення яких вимагають вітчизняні творці і науковці.

Держдепартаментом розроблено Концепцію розвитку державної системи правової охорони інтелектуальної власності на 2009 – 2014 р.р., яка є одним із важливих етапів удосконалення цієї системи. У Концепції окреслено шляхи й способи вирішення завдань, які стоять перед державою щодо правової охорони інтелектуальної власності на наступні шість років з урахуванням сучасних пріоритетів зовнішньої та внутрішньої політики країни.

Значним стимулом удосконалення правової охорони інтелектуальної власності в Україні стало прагнення вступити до Світової організації торгівлі. Не менш важливою подією для нашої країни є і залишається підготовка до фінальної частини чемпіонату Європи 2012 з футболу, який відбудеться в Україні та Польщі. Проведення цього міжнародного заходу на належному рівні вимагає ефективного організаційно-правового забезпечення у сфері інтелектуальної власності. Верховною Радою України 19.04.2007р. прийнятий Закон «Про організацію і проведення фінальної частини чемпіонату Європи 2012 р. з футболу в Україні», стаття 6, яка передбачає забезпечення прав інтелектуальної власності УЕФА. У жовтні 2007 року прийнята ухвала Кабінету Міністрів України «Про затвердження Державної цільової програми по підготовці і проведенню фінальної частини чемпіонату Європи 2012», в якій також є положення, що стосуються правової охорони інтелектуальної власності УЕФА. У рамках виконання цих нормативних актів при

Кабінеті Міністрів України функціонує Координаційна рада, завданням якої є негайне реагування на будь-які порушення прав інтелектуальної власності УЕФА на території України [4].

Активні дії здійснюються стосовно вдосконалення законодавчої бази, посилення боротьби з піратством і внесенням змін у систему колективного управління майновими правами суб'єктів авторського права і суміжних прав. Однак значні проблеми існують у сфері інноваційного розвитку. Не зважаючи на те, що Україна має „піонерські” винаходи і новітні розробки у сфері лазерної, криогенної, аерокосмічної техніки, суднобудування, засобів зв'язку і телекомунікацій, програмних продуктів, на відміну від економічно розвинених країн, у яких 85-90 відсотків приросту валового внутрішнього продукту забезпечується за рахунок виробництва і експорту наукоємкої продукції, в нашій державі не створена національна інноваційна система, здатна ефективно використовувати інтелектуальний потенціал нації.

Останні п'ять років в Україні спостерігається стійка тенденція до щорічного збільшення кількості заявок на видачу охоронних документів майже на всі об'єкти промислової власності. У середньому в Держдепартамент щорічно поступає близько 35 тис. заявок на різні об'єкти права інтелектуальної власності (зокрема понад 15 % від іноземних заявників), а видається до 25 тис. охоронних документів (патентів, свідоцтв). При цьому найбільш активними серед іноземних заявників є заявники із США, Німеччини, Франції, Швейцарії, що свідчить про значний інтерес до ринку України. Тобто настав час інтелектуальної економіки, і головне джерело добробуту, звичайно, не природні ресурси, а творіння розуму. Вітчизняні спеціалісти засвідчують, що ослаблення науково-технічного і технологічного потенціалу України, скорочення досліджень на стратегічно важливих напрямках, відтік за кордон фахівців загрожують країні втратою своїх позицій в світі, посиленням зовнішньої технологічної залежності та підризом обороноздатності країни. Тому нагальною є проблема розбудови цивілізованого ринку об'єктів інтелектуальної власності, що дозволить істотно збільшити прибутки українських підприємств та прибуткову частину національного бюджету. Вирішення цього надважливого завдання полягає у формуванні в Україні економіки інноваційного типу та забезпечення належних позицій в світовій спільноті, що неможливе без розвитку і вдосконалення відносин в галузі управління інтелектуальною власністю згідно світових тенденцій, аналізу світового досвіду державного регулювання в галузі правової охорони інтелектуальної власності, передачі і комерціалізації ІВ.

Значна увага приділяється проблемі забезпечення ефективного адміністративного і судового захисту прав на результати інтелектуальної, творчої діяльності. Цей захист здійснюють такі органи державної виконавчої влади як Міністерство освіти і науки України, Державний департамент інтелектуальної власності, Міністерство внутрішніх справ України, Державна митна служба України, Антимонопольний комітет України, Служба безпеки України, Державна податкова адміністрація України, Державний комітет України з питань технічного регулювання і споживчої політики, а також суди. Юрисдикція судів розповсюджується на усі правовідносини, які виникають у державі, а звернення до суду є невід'ємним правом особи, передбаченим Конституцією України.

Впровадження в Україні механізмів захисту прав інтелектуальної власності дають можливість юридичним і фізичним особам ефективно захистити свої права. Як свідчить аналіз судової практики розгляду суперечок, пов'язаних із об'єктами права інтелектуальної власності, сьогодні юридичні та фізичні особи активніше захищають свої права в судах всіх рівнів, ніж кілька років тому, і кількість таких справ постійно зростає. Одним із способів захисту прав інтелектуальної власності в адміністративному порядку є розгляд заперечень проти вирішень Державного департаменту інтелектуальної власності в Апеляційній палаті, яка є колегіальним органом Держдепартаменту. Будь-яка особа може перед звернення до суду або замість нього подати в Апеляційну палату заперечення проти рішення Держдепартаменту щодо набутих прав інтелектуальної власності.

Актуальним залишається питання впровадження альтернативних (позасудових) методів врегулювання суперечок у сфері інтелектуальної власності, зокрема використання посередництва. Ця процедура вже багато років застосовується в економічно розвинених країнах.

Нагальним питанням для Держдепартаменту є розповсюдження знань та інформаційне забезпечення у сфері інтелектуальної власності з метою формування у населення правової культури і базових знань у цій сфері. Держдепартаментом постійно здійснюється комплектування Фонду патентної документації (ФПД) суспільного користування, що забезпечує доступ громадськості до національної патентної документації і патентної документації зарубіжних країн. Комплектування фонду здійснюється як шляхом міжнародного обміну патентною документацією, так і в рамках міжнародної співпраці Держдепартаменту з Всесвітньою організацією інтелектуальної власності (ВОІВ), Європейським патентним відомством (ЕПВ) у сфері патентної документації та інформації. На сьогодні ФПД є найповнішим і найбільш сучасним загальнодоступним фондом патентної документації в Україні і фактично виконує функції загальнодоступної патентної бібліотеки.

Важливим є вирішення питань щодо відновлення діяльності регіональних центрів науково-технічної і економічної інформації з метою надання фізичним і юридичним особам інформаційних і консультативних послуг з питань інтелектуальної власності. На перший план виходить теза про те, що реформування та економічний підйом вітчизняного виробництва повинні базуватися на глибоко продуманій, грамотній економічній політиці у сфері використання інтелектуального потенціалу, спрямованості на створення необхідних умов для стабільного примноження та розвитку інтелектуальної власності як найвищої і найпрогресивнішої форми економічних відносин у ринкових умовах.

Корупція у сфері інтелектуальної власності та недосконала система її захисту гальмують розвиток національної економіки та відлякують інвесторів. З огляду на зазначені питання та застереження, Український центр міжнародної інтеграції поставив важливе завдання – здійснити якісний економічний аналіз наслідків прийняття відповідних законопроектів і розробити рекомендації щодо запобіжних заходів для подолання можливих негативних явищ. На порядку денному стоять питання прийняття кількох законопроектів, що мають на меті остаточно узгодити національне законодавство з європейськими нормами та впровадити додаткове забезпечення захисту прав інтелектуальної власності.

19 вересня 2010 р. в м. Ялта (АР Крим) розпочала роботу XIV міжнародна науково-практична конференція "Актуальні проблеми інтелектуальної власності", організаторами якої виступили Державний департамент інтелектуальної власності, Всесвітня організація інтелектуальної власності, Європейське патентне відомство, Рада Міністрів Автономної Республіки Крим. Учасники конференції відмітили важливість забезпечення дієвої підтримки розвитку творчої діяльності на державному рівні. Відзначили широкі можливості для науковців, винахідників, авторів, творців для спрямування свого таланту, своїх творчих інтересів на створення конкурентоздатної продукції у всіх сферах життєдіяльності нації. Акцентували на розробці ефективних механізмів перетворення інтелектуальних ресурсів держави, інтелектуального капіталу українського суспільства у виробництво матеріальних і духовних благ. Констатували необхідність на державному рівні чітко визначити, які саме вітчизняні винаходи, новітні технології, досягнення у сфері культури та мистецтва забезпечать необхідний рівень конкурентоздатності на світовому ринку, і взяли зобов'язання докласти максимум зусиль до розвитку саме цих напрямів.

Висновки. Науковий та інтелектуальний потенціал України, а також ефективно працююча державна система охорони інтелектуальної власності є головною необхідною умовою для здійснення економічного прориву в умовах світової економічної кризи, виходу до сфери виробництва високих інноваційних технологій, що створює пріоритетне завдання

для країни, яка намагається відмовитися від ролі «сировинного доданку» цивілізованого світу та увійти до числа економічно розвинутих держав.

Встановлення міцного інституту власності, особливо у сфері інтелектуальної діяльності, яка охоплює практично всі провідні галузі економіки є необхідна умова для створення сучасної ринкової економіки. Це єдиний спосіб дати можливість розвиватися тим галузям української економіки, що володіють достатнім для цього науковим і технологічним потенціалом. У разі невиконання цієї Угоди Україна залишиться поза глобальних економічних процесів і втратить додаткові можливості для свого економічного розвитку.

Незважаючи на усі проблеми і труднощі сьогодення є всі підстави вважати, що державна система правової охорони інтелектуальної власності в Україні упевнено наближається до міжнародних стандартів, здійснюючи комплекс необхідних організаційно-правових заходів, направлених на її подальше удосконалення.

Список літератури

1. Антонов В.М. Охорона інтелектуальної власності в Україні. /В.М.Антонов //Монографія. – К.: «Форум», 2002. – 314 с.
2. Бошицький Ю.Л. Право інтелектуальної власності. /Ю.П.Бошицький //Навчальний посібник.– К.: Логос, 2007. – 488 с.
3. Сиденко В. Охорона інтелектуальної власності в Україні: проблеми й розв'язання. /В.О. Сиденко //Дзеркало Тижня, № 43 (367).
4. Паладій М. Удосконалення національного законодавства у сфері інтелектуальної власності. /М.Паладій // Інтелектуальна власність.- 2005.- № 1.-С. 4-8.
5. Шафета Н. Захист прав інтелектуальної власності в Україні. / Н.Шафета, А.Медведев, О.Зубчик //Справочник економіста.- 2006.-№ 11.- С. 56-61.
6. <http://www.intelvlas.com.ua/>
7. <http://www.sdip.gov.ua/>
8. <http://www.unian.net/ukr/news/news-270540.html>

С.Перминова, Е.Перминова

Современные тенденции в национальной системе защиты интеллектуальной собственности

В статье рассмотрены первостепенные проблемы усовершенствования национальной системы защиты интеллектуальной собственности как основы поднятия экономики Украины в условиях мирового экономического кризиса. Очерчены общемировые тенденции двигательной силы экономической и социальной стабильности и определены мощные стимулы развития национального интеллектуального потенциала. Сакцентировано на необходимости создания жесткой, эффективной, простой и доступной системы защиты интеллектуального капитала.

S.Perminova, E.Perminova

Modern tendencies in national system defence intellectual property

There are discerned basic problems improvement national system defence intellectual property as rudiments starting Ukraine economy in world economic crisis conditions in the article. There are outlined world tendencies moving power economic and social stability, definded power stimulus development national intellectual potential. Has accentuated on necessity make hard, effective, simple and accessible system of defence intellectual capital.

Одержано 18.10.10